

УДК 338.439.52

Гмиря В. П.

Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто фінансовий механізм формування ринку аграрної продукції в Україні. Виявлено основні складові фінансового механізму впливу на діяльність аграрних виробників, їх сучасний стан та проблеми існування. Обґрунтовано доцільність створення фінансових інститутів розвитку ринку аграрної продукції в Україні шляхом виділення спеціальних інститутів кредитування аграрних виробників.

Ключові слова: кредит, ринок, аграрна продукція, оподаткування, інвестування.

Постановка проблеми. У розвинених країнах державне регулювання та фінансова підтримка ринку аграрної продукції є істотною складовою частиною ринкового механізму економіки, а забезпечення продовольчої безпеки визнається найважливішим національним пріоритетом. Продовольча безпека є складовим елементом національної безпеки, елементом збереження державності та суверенітету країни.

В умовах глобалізації економічна незалежність окремої країни носить відносний характер. Однак саме в цих умовах певна ступінь незалежності відкриває можливості максимально повного використання національних ресурсів та надійного їх контролю, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності галузей народного господарства, в тому числі і головної галузі – аграрного сектору. Результатом стане вирішення ключових проблем функціонування суспільства та держави.

Фінансовий механізм підтримки ринку аграрної продукції є одним із складових елементів загального економічного механізму, роль якого зводиться до надання фінансової винагороди аграрним виробникам за належне виконання поставлених цілей у своїй діяльності. Виходячи з цього, основними важелями фінансово механізму є: податки, прибуток, дохід, кредити, інвестиції, ціна, франшиза, преференції. Використання важелів фінансового механізму пов'язане з визначенням способів фінансування суб'єктів аграрного ринку, які виготовляють аграрну продукцію, встановлення порядку контролю над розподілом і освоєнням коштів, відслідковування результативності фінансової підтримки розвитку ринку аграрної продукції в Україні.

Тому питання ефективної організації фінансового механізму формування ринку аграрної продукції носить досить важливий характер і заслуговує на увагу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження сучасного фінансового механізму формування аграрного ринку в Україні розглядається в роботах видатних вітчизняних вчених В.І. Власова, М.І. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, Є.М. Кирилюка, М.Ю. Коденської, В.М. Онегіної, П.Т. Саблука, О.Г. Шпикуляка, О.М. Шпичака, О.В. Шубравської та ін.

Мета статті полягає в розгляді фінансового механізму формування ринку аграрної продукції в Україні, виявленні основних складових фінансового механізму впливу на діяльність аграрних виробників, їх сучасного стану та проблем існування

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час економічне співтовариство та органи державної влади України зайняті активним пошуком фінансових ресурсів для відродження та подальшого розвитку аграрного сектору, а отже, і формування вітчизняної ринку аграрної продукції, що відповідає сучасним соціально-економічним вимогам.

В ході аграрних перетворень, коли в основу діяльності організацій аграрного сектору покладено ринкові принципи господарювання, сільсько-господарські товаровиробники гостро потребують створення умов, що забезпечують безперервно стабільний процес розширеного відтворення аграрної продукції, та вимагає наявності відповідних фінансових механізмів сталого розвитку аграрного ринку.

Світовий досвід розвитку сільського господарства в два останні десятиліття свідчить про зростання ролі держави в регулюванні аграрного ринку. В економічно розвинених країнах аграрний сектор розглядається як система, не здатна до саморегулювання, а кошти, що виділяються на підтримку сільського господарства, – як компенсація втрат галузі в умовах нестабільності ринку. Розмір цієї компенсації в окремих країнах може досягати 70% вартості продукції аграрного господарства. Найбільш масштабну підтримку сільгоспвиробникам надають країни з найменш сприятливими для аграрного виробництва природно-кліматичними та географічними умовами, наприклад, Норвегія, Японія, Південна Корея.

В економічній літературі досить широко використовується поняття «фінансовий механізм». Проте єдиної думки щодо його визначення та взаємодії його складових елементів немає.

Так, І.Т. Балабанов фінансовий механізм розглядає як систему дії фінансових важелів, яка виражається в організації, плануванні й стимулюванні фінансових ресурсів [1].

В.В. Ковальов також представляє фінансовий механізм як систему організації, планування і використання фінансових ресурсів. Але ще він доповнює це визначення характеристикою складу фінансового механізму, до якого входять: фінансові інструменти, фінансові прийоми і методи, що забезпечують відповідні підсистеми (кадрове, правове, нормативне, інформаційне, технічне й програмне забезпечення) [2].

М.Є. Заєць характеризує фінансовий механізм як сукупність методів та форм, інструментів і важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільчих фінансових відносин [3].

В.М. Родіоною визначено, що фінансовий механізм – це сукупність способів організації фінансових відносин, які необхідні суспільству з метою забезпечення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку. Він включає види, форми і методи організації фінансових відносин, способи їх кількісного визначення [4].

Отже, враховуючи вищевикладене, під фінансовим механізмом формування аграрного ринку необхідно розуміти гроно складних розгалужених процесів, фінансових методів, інструментів, важелів впливу на аграрний ринок задля зростання економічної дієвості господарської діяльності аграрних виробників (рис. 1).

До заходів підтримки аграрного ринку відносяться: цінове регулювання на ринку продукції сільського господарства і продовольства за допомогою підтримки внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію; пільгове фінансово-кредитне забезпечення; система пільгового оподаткування, квот і податків на експорт та імпорт продовольства; сільськогосподарське страхування аграрної продукції.

Основну роль у системі регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах відіграє підтримання цін, що забезпечують стабільність доходів сільгосптоваровиробників.

Основними цілями цього регулювання є: стабілізація цін на продукцію сільського господарства шляхом обмеження їх динаміки у відносно вузькому коридорі; підтримання цін, що забезпечують сільгосптоваровиробникам можливість здійснювати розширене відтворення; регулювання обсягів і структури сільськогосподарського виробництва; підтримання стабільності ринку продовольства.

У 2014 р. частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки склала 11,8%. Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах становив 370,8 млрд. грн.

За підсумками року сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) від реалізації власно виробленої аграрної продукції отримано 194,6 млрд. грн., що на 35% більше, ніж у 2013 р., у т. ч. від продукції рослинництва – 143,6 млрд. грн. (на 43% більше), від продукції тваринництва – 51,0 млрд. грн. (на 17,5% більше). Збільшення обсягу реалізації продукції рослинництва підвищило їх частку у загальній вартості реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2014 р. до 74,0% (проти 69,9% у 2013 р.).

У структурі продажу продукції за напрямками реалізації й надалі залишається значною частка продажу іншим господарюючим суб'єктам (усі підприємства і організації, крім тих, що здійснюють перероблення сільгосппродукції), яка складає 80,4% загального обсягу реалізованої продукції. У 2014 р. сільськогосподарські підприємства за цим напрямком реалізували 88,7% зернових культур, 91,6% олійних культур, 77,3% картоплі, 48,9% овочів, 68,8% худоби та птиці, 81,8% яєць, 67,3% вовни.

Переробні підприємства зберегли свої позиції у закупівлях цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину), що становить 93,6% загального обсягу їх реалізації, молока та молочних продуктів (94,9%), плодів та ягід (84,8%), винограду (54,5%), овочів (47,0%), картоплі (16%), худоби та птиці (23,5%), вовни (19,6%).

Протягом 2014 р. на переробні підприємства загалом надійшло 1702,9 тис. т живої ваги худоби та птиці, що на 4,2% більше, ніж за 2013 р., та 4646,6 тис. т молока та молочних продуктів (на 3% більше). Із загального обсягу надходжень продукції тваринництва на переробні підприємства використано для переробки 1228,1 тис. т власно вирощеної худоби та птиці (на 6,6% більше, ніж у 2013 р.) і 22,7 тис. т власно виробленого молока (на 20,3% більше).

За реалізовану продукцію переробним підприємствам сільськогосподарськими підприємствами

одержано 343,6 млн. грн. дотацій і компенсацій, у т. ч. за худобу – 31,6 млн. грн., за молоко – 312,0 млн. грн.

У 2014 р. в рахунок оплати праці сільськогосподарськими підприємствами було видано власно вирощеної продукції на суму 251,3 млн. грн., що становить 0,1% від загального обсягу реалізації. Найбільшу частку в цих розрахунках становили зернові культури (37,5%) та худоба й птиця (29,4%).

Середні ціни продажу сільськогосподарськими підприємствами аграрної продукції, що склалася у 2014 р., зросли проти 2013 р. на 24,3%, у т. ч. на продукцію рослинництва – на 29,2%, на продукцію тваринництва – на 19,1%. Зростання цін на продукцію рослинництва відбулося в першу чергу за рахунок збільшення (на 38,9%) цін на зернові культури, які в загальному обсязі реалізованої продукції рослинництва займають 50,4%, та цін на олійні культури (на 31,6%) при питомій вазі 37,3%. Крім того, подорожчали баштанні культури (на 92,2%), цукрові буряки (на 24,2%), плоди та ягоди (на 21,9%), картопля (на 17,1%), овочі (на 9,1%).

Зростання середніх цін реалізації продукції тваринництва у 2014 р. відбулося за рахунок підвищення цін на худобу та птицю на 22,3%, яйця – на 19%, молоко та молочні продукти – на 6,7%, вовну – на 5,7%.

У розвиток підприємств сільського, лісового та рибного господарства на кінець 2014 р. вкладено 594,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 1,3% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні. На підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів зосереджено 2732,4 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (6,0% їх загального обсягу).

У 2014 р. порівняно з попереднім роком ціни на продукти харчування зросли на 12,1%. Найбільше подорожчав цукор (на 46,3%), фрукти (на 24,8%), риба та продукти з риби (на 17,1%).

Суттєву роль у підвищенні цін на продукти харчування в цілому відіграло подорожчання на 13,4% хліба і хлібопродуктів. Так, рис подорожчав на 31,6%, продукти переробки зернових – на 16,3%, хліб – на 11,9%, макаронні вироби – на 10,6%.

Крім того, зросли ціни на м'ясо та м'ясопродукти (на 10,9%), у т. ч. на м'ясо птиці – на 15,0%, свинину – на 11,3%, яловичину – на 7,4%. Відбулося подорожчання яєць на 13,0%, кисломолочної продукції – на 12,8%, сирів – на 10,6%, молока – на 9,9%, сметани – на 9,6%.

Динаміка цін на олію та жири також мала інфляційний характер. Серед товарів цієї групи подорожчання зафіксовано на масло (на 12,8%), маргарин (на 7,8%), сало (на 5,7%), соняшникову олію (на 2,0%) [5].

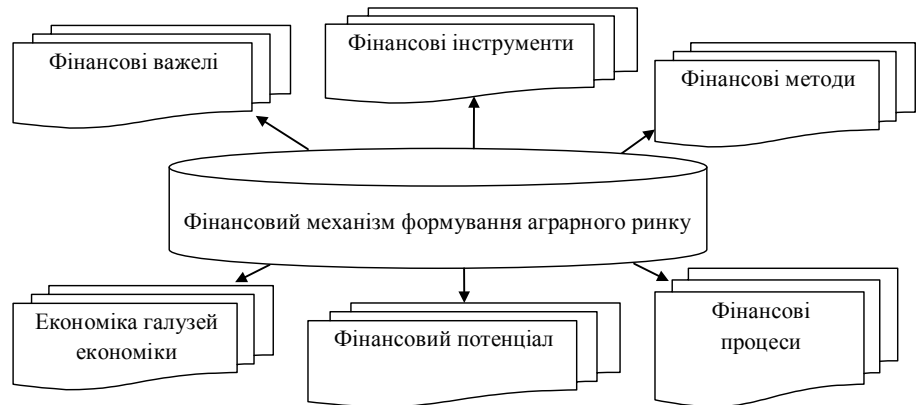

Рис. 1. Фінансовий механізм формування аграрного ринку

Основними інструментами та фінансовими інститутами вдосконалення фінансового механізму формування аграрного ринку можна виділити наступні: форварди, ф'ючерси; використання нематеріальних активів та практики франчайзингу; розвиток іпотечного кредитування; залучення іноземних кредитів; залучення іноземних інвестицій та інвестиційних кредитів; підвищення ефективності державної програми здешевлення кредитів, шляхом часткової компенсації процентних ставок за рахунок бюджетних коштів; розширення кредитної форми кооперації шляхом активізації діяльності кредитних спілок, формування сприятливого аграрного страхування.

Ризики в аграрному виробництві мають катастрофічний характер. Так, в 2013 р. вони досягли 452%. Незважаючи на дію Закону «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та наявність Аграрного страхового пулу, аграрії продовжують страхувати урожай з-під палки на вимогу банків та державних установ, які забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів і дуже рідко за власною ініціативою.

Страховання аграрних ризиків є досить складним та дорогим процесом. Тому в більшості європейських країн цей вид страхування не розвивається без державної підтримки, в деяких випадках вона складає 90% страхових премій. Разом з тим така держпідтримка не суперечить правилам СОТ, все частіше замінюючи звичні раніше форми прямих субсидій аграріям. Щоб стати впливовим інструментом державної політики в агросекторі, страхування сільгосппродукції з держпідтримкою має бути ефективним, прозорим, надійним та користуватися довірою всіх учасників [6].

В сучасній практиці оподаткування сільськогосподарських товаровиробників використовуються особливі податкові інструменти та наявні спеціальні режими оподаткування, що дозволяють спростити податкові процедури та стимулювати розвиток сільськогосподарської діяльності, а отже, і дати можливість розвиватися аграрним ринкам в Україні.

Найбільш дієвим та вагомим важелем непрямої податкової підтримки сільськогосподарських виробників є функціонування спеціального режиму та механізму справляння податку на додану вартість (ПДВ). Суть його полягає в акумуляції сум ПДВ при здійсненні операцій з продажу власної виробленої сільськогосподарської продукції. Даний режим акумуляції є неоднозначним, має як позитивні, так і негативні сторони. До числа останніх слід віднести неврахування природи ПДВ через позбавлення виробників можливості отримання бюджетного відшкодування, внаслідок чого вони ставляться в нерівні умови господарювання; циклічність та нерівномірність у накопиченні сум ПДВ, певний дестимулюючий вплив на інвестиційну діяльність; використання даного режиму в схемах оптимізації податкового навантаження, що призводить до бюджетних витрат. Спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість потребує розв'язання двох найбільш проблем: проблеми від'ємної різниці між сумою податкових зобов'язань платника і сумою податкового кредиту та проблеми перегляду системи податкових пільг [7].

Скасування пільгового оподаткування аграрним виробникам призведе до росту податкового тиску на виробників та зниження торговельного балансу.

Так, за даними Держстату, за підсумками 2014 р. частка аграрного сектору у ВВП України становила 17% (31,4 млрд. дол.), частка аграрного сектору у державних доходах – 11% (4,8 млрд. дол.). Особливо важливим є експортний потенціал галузі. Частка аграрного сектору у загальному обсязі експорту України становить 31,5% (17 млрд. дол.), при

цьому вже понад 10 років зберігається позитивне сальдо зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектору. За період з 2002 по 2014 р. експорт продукції АПК збільшився у сім разів, а позитивне сальдо зовнішньої торгівлі – більш як у вісім разів. За останні три роки за кордон реалізовано сільгосппродукції на загальну суму майже 52 млрд. дол. У разі скасування спецрежиму ПДВ експортний потенціал аграрного сектору понесе збитки.

На сьогодні Україна посідає одне з перших місць у десятці країн по експорту аграрної продукції (№ 1 – експортер соняшникової олії у світі (4,3 млн. т); № 3 – експортер кукурудзи у світі (18 млн. т); № 4 – експортер ячменю у світі (2,7 млн. т); № 6 – експортер пшениці у світі (11 млн. т); № 7 – експортер сої у світі (2 млн. т); № 8 – експортер курятини у світі (170 тис. т)) [8].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 01.07.2015 р. 1 443 підприємства агропромислового комплексу залучили кредити загальним обсягом 7,6 млрд. грн., що у 1,3 рази більше, ніж на відповідну дату 2014 р. (5,6 млрд. грн.), зокрема: понад 5,4 млрд. грн. – короткострокові, 1,2 млрд. грн. – середньострокові та 1,0 млн. грн. – довгострокові кредити.

Процентні ставки, під які залучаються кредити у 2015 р., по Україні максимально становлять у національній валюті до 36%.

З метою зменшення навантаження на підприємства АПК під час сплати відсотків за користування кредитами у відповідності до змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» передбачено 300 млн. грн. на компенсацію витрат за відсотками.

Зазначені кошти планується спрямувати, передусім малим та середнім суб'єктам господарювання аграрного сектору, це дасть змогу зробити кредити дешевими та надати компенсацію понад 5 тис. суб'єктам господарювання аграрного сектору.

Висновки. Для розвитку малого бізнесу в сільському господарстві, а отже, і збільшення обсягів реалізації аграрної продукції на аграрному ринку, доцільно надання позик під заставу землі та іншого майна фермерським господарствам, індивідуальним підприємцям без утворення юридичної особи, а також підприємствам, у яких частка участі в статутному капіталі держави або юридичних осіб, які не є суб'єктами малого бізнесу, не перевищує 25%, а чисельність працівників знаходиться в межах 60 осіб.

Основною особливістю зарубіжного досвіду кредитування сільського господарства є кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу землі (земельно-іпотечне кредитування) з рефінансуванням відповідних кредитних вимог. Кредитування під заставу землі має стабільну правову базу, відпрацьовані технології кредитного процесу, характеризується використанням сек'юритизації кредитних вимог. Для України даний вид кредитування є достатньо новим, але використання землі як заставного майна дозволить розширити можливості отримання додаткових фінансових ресурсів аграрними виробниками, а отже, розширити свою виробничу діяльність та знизити собівартість аграрної продукції.

В частині оподаткування залишається невирішеним питання пільгового оподаткування сільськогосподарських товаровиробників через механізм справляння ПДВ. На сьогодні пільгова система оподаткування дозволяє залишатися на «плаву» багатьом виробникам аграрної продукції. Відміна даного пільгового оподаткування призведе до зменшення виробництва аграрної продукції, а також до зменшення кількості виробників аграрної продукції, які в своїй діяльності керуються даною системою оподаткування.

Список літератури:

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И.Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1994. – С. 25.
2. Теория финансов : [учеб. пособ.] / [Н.Е. Заяц, М.К. Фисенко, Т.Е. Бондарь] ; 2-е изд., стереотип. – Минск : Высшая школа, 1998. – С. 142.
3. Ковалев В.В. Финансовый анализ / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – С. 50.
4. Родионова В.М. Финансы / В.М. Родионова. – М. : Финансы и статистика, 1993. – С. 12.
5. Статистичний щорічник України за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
6. Агрострахування по-українськи: чи запропонують аграріям гідний механізм страхування ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/agrostrahuvanna-po-ukrainski-ci-zaproponuut-agrariam-gidnij-mehanizm-strahuvanna-rizikiv>.
7. Жидяк О.Р. Вдосконалення системи оподаткування підприємницьких структур аграрної сфери / О.Р. Жидяк // Ефективна економіка. – 2013. – № 6.
8. АПК загального режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://golosukraine.com/publication/ekonomika/parent/43772-apk-zagalnogo-rezhimu/#.VgkANk2heM8>.

Гмыря В. П.

Черкаський інститут банківського дела
Університета банківського дела Національного банку України

ФИНАНСОВЫЙ МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА АГРАРНОЙ ПРОДУКЦИИ УКРАИНЫ

Резюме

Рассмотрен финансовый механизм формирования рынка аграрной продукции в Украине. Выявлены основные составляющие финансового механизма, которые влияют на деятельность аграрных производителей, их современное состояние и проблемы существования. Обоснована целесообразность создания финансовых институтов развития рынка аграрной продукции в Украине путем выделения специальных институтов кредитования аграрных производителей.

Ключевые слова: кредит, рынок, аграрная продукция, налогообложение, инвестирование.

Гмыря В. Р.

Cherkassy Institute of Banking
Banking University of the National Bank of Ukraine

FINANCIAL MECHANISM OF FORMATION OF AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET UKRAINE

Summary

Financial mechanism of formation the agricultural production market in Ukraine was reviewed in the article. A main ingredient of financial mechanism which influences on agricultural manufactures activity, its current situation and problems of existing was detected. The reason of creation financial institutions for agricultural market development was explained by marking special institutions of marking loans for agricultural manufactures.

Keywords: credit, market, agricultural products, taxation and investment.

УДК 336.76.330.392

Труш І. Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОГО ВПЛИВУ КРЕДИТУ НА РОЗВИТОК РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено механізм ефективного впливу кредиту на розвиток ринкової економіки України. Визначено кредит як важливий важіль розвитку виробництва і прибутковості капіталу. Проаналізовано основні проблеми банківського сектору України протягом звітнього року.

Ключові слова: банківський кредит, економічне зростання, грошово-кредитна політика, кредитний ризик, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. Важлива роль у реформуванні економіки України та відродженні національного виробництва відводиться кредиту. Кінцевим підсумком кредитування має стати розвиток і підвищення ефективності національної економіки, тому в сучасних умовах інтерес та потреба вивчення динамічного розвитку кредитних відносин значно посилюються.

Поступовий перехід від адміністративних до ринкових механізмів управління соціально-еко-

номічними процесами в Україні потребує диверсифікації форм та інструментів фінансування соціально-економічних процесів, що передбачає, поряд із прямим бюджетним фінансуванням, широкий розвиток механізмів боргового фінансування на кредитній основі. Це, у свою чергу, передбачає необхідність наукового обґрунтування значення кредиту як дієвого інструменту фінансового стимулювання соціально-економічного розвитку.